DOMSTOLENS DOM (tredje avdelningen)

den 9 juni 2011 *

I mål C-409/09,

angående en begäran om förhandsavgörande enligt artikel 234 EG, framställd av Supremo Tribunal de Justiça (Portugal) genom beslut av den 2 oktober 2009, som inkom till domstolen den 27 oktober 2009, i målet

José Maria Ambrósio Lavrador,

Maria Cândida Olival Ferreira Bonifácio

mot

Companhia de Seguros Fidelidade-Mundial SA,

meddelar

DOMSTOLEN (tredje avdelningen)

sammansatt av avdelningsordföranden K. Lenaerts samt domarna D. Šváby (referent), G. Arestis, J. Malenovský och T. von Danwitz,

* Rättegångsspråk: portugisiska.

generaladvokat: N. Jääskinen,
justitiesekreterare: förste handläggaren M. Ferreira,

efter det skriftliga förfarandet och förhandlingen den 27 januari 2011,

med beaktande av de yttranden som avgetts av:

— José Maria Ambrósio Lavrador och Maria Cândida Olival Ferreira Bonifácio, genom L. Saraiva, advogado,

— Companhia de Seguros Fidelidade-Mundial SA, genom J.M. Fonseca, advogado,

— Portugals regering, genom L. Inez Fernandes och D. Marinho Pires, båda i egenskap av ombud,

— Tysklands regering, genom J. Möller och J. Kemper, båda i egenskap av ombud,

— Lettlands regering, genom K. Drēviņa och M. Borkoveca, båda i egenskap av ombud,

— Europeiska kommissionen, genom N. Yerrell, M. Teles Romão och P. Guerra e Andrade, samtliga i egenskap av ombud,

med hänsyn till beslutet, efter att ha hört generaladvokaten, att avgöra målet utan förslag till avgörande,

följande

Dom

1 Begäran om förhandsavgörande avser tolkningen av rådets direktiv 72/166/EEG av den 24 april 1972 om tillnärmning av medlemsstaternas lagar och andra författningar om ansvarsförsäkring för motorfordon och kontroll av att försäkringsplikten fullgörs beträffande sådan ansvarighet (EGT L 103, s. 1; svensk specialutgåva, område 6, volym 1, s. 111) (nedan kallat första direktivet), rådets andra direktiv 84/5/EEG av den 30 december 1983 om tillnärmning av medlemsstaternas lagstiftning om ansvarsförsäkring för motorfordon (EGT L 8, 1984, s. 17; svensk specialutgåva, område 6, volym 2, s. 90) (nedan kallat andra direktivet) och rådets tredje direktiv 90/232/EEG av den 14 maj 1990 om tillnärmning av medlemsstaternas lagar och andra författningar om ansvarsförsäkring för motorfordon (EGT L 129, s. 33; svensk specialutgåva, område 13, volym 19, s. 189) (nedan kallat tredje direktivet).

2 Begäran har framställts i ett mål mellan å ena sidan José Maria Ambrósio Lavrador och Maria Cândida Olival Ferreira Bonifácio och å andra sidan Companhia de Seguros Fidelidade-Mundial SA (nedan kallat Fidelidade-Mundial), angående ersättning från Fidelidade-Mundial, enligt ansvarsförsäkringen för motorfordon, för skador som klagandena i målet vid den nationella domstolen drabbats av, till följd av en trafikolycka i vilken de inblandade var deras minderåriga barn, som framförde en cykel, och ett fordon för vilket det civilrättsliga ansvaret täcktes av en försäkring hos Fidelidade-Mundial.

Tillämpliga bestämmelser

Unionsrätten

3 Artikel 3.1 i första direktivet har följande lydelse:

”… [V]arje medlemsstat [skall] vidta de åtgärder som är nödvändiga för att fordon som är normalt hemmahörande inom dess territorium skall omfattas av ansvarsförsäkring. Försäkringens omfattning och villkor skall bestämmas inom ramen för dessa åtgärder.”

4 I artikel 2.1 i andra direktivet föreskrivs följande:

”Varje medlemsstat skall vidta de åtgärder som är nödvändiga för att lagregler och villkor i vissa försäkringsavtal inte skall, såvitt avser tillämpningen av artikel 3.1 i [första direktivet], tillämpas på ersättningskrav från tredje man som orsakats skador vid en trafikolycka. Detta gäller de avtal, utfärdade i enlighet med artikel 3.1 i [första direktivet], som föreskriver att försäkringen inte omfattar fordon som nyttjas eller förs av

— personer som inte har uttryckligt eller underförstått tillstånd härtill,

— personer som inte har körkort för det ifrågavarande fordonet, eller

— personer som bryter mot lagstadgade tekniska föreskrifter rörande fordonets skick och säkerhet.

Bestämmelser eller villkor som avses i första stycket får dock göras gällande gentemot personer som frivilligt färdats i det fordon som orsakat skadorna, om försäkringsgivaren kan bevisa att dessa personer känt till att fordonet var stulet.

Medlemsstaterna skall kunna avstå från att tillämpa bestämmelserna i första stycket beträffande olyckshändelser som inträffar inom deras territorium, om och i den utsträckning den skadelidande kan erhålla ersättning för skadan från ett socialförsäkringsorgan."

5 I artikel 1 i tredje direktivet föreskrivs följande:

"Utan att det påverkar tillämpningen av artikel 2.1 andra stycket i [andra direktivet], skall den försäkring som avses i artikel 3.1 i [första direktivet] omfatta ansvarighet för personskador som drabbar alla passagerare med undantag av föraren.

..."

6 I artikel 4 i Europaparlamentets och rådets direktiv 2005/14/EG av den 11 maj 2005 om ändring av rådets direktiv 72/166/EEG, 84/5/EEG, 88/357/EEG och 90/232/EEG samt Europaparlamentets och rådets direktiv 2000/26/EG om ansvarsförsäkring för motorfordon (EUT L 149, s. 14), med rubriken ”Ändring av direktiv 90/232/EEG”, föreskrivs följande:

”…

2. Följande artikel skall införas:

’*Artikel 1a*

Den försäkring som avses i artikel 3.1 i [första direktivet] skall omfatta personskador och sakskador som drabbar fotgängare, cyklister och andra icke-motoriserade trafikanter som, till följd av en olycka där ett motorfordon är inblandat, är berättigade till ersättning i enlighet med nationell civilrätt. Denna artikel skall inte påverka vare sig skadeståndsansvaret eller skadebeloppet.’

…”

7 Skäl 16 i direktiv 2005/14 har följande lydelse:

”Personskador och sakskador som drabbar fotgängare, cyklister och andra icke-motoriserade trafikanter, vilka är den minst skyddade parten vid olyckor, bör omfattas av den obligatoriska försäkringen för det fordon som är inblandat i olyckan om de

skadelidande är berättigade till ersättning i enlighet med nationell civilrätt. Denna bestämmelse skall inte påverka vare sig skadeståndsansvaret eller nivån på skadeståndet vid en enskild olycka enligt nationell lagstiftning."

8 I artikel 12 i Europaparlamentets och rådets direktiv 2009/103/EG av den 16 september 2009 om ansvarsförsäkring för motorfordon och kontroll av att försäkringsplikten fullgörs beträffande sådan ansvarighet (EUT L 263, s. 11), med rubriken "Specifika kategorier av skadelidande", föreskrivs följande:

"1. Utan att det påverkar tillämpningen av artikel 13.1 andra stycket, ska den försäkring som avses i artikel 3 omfatta ansvarighet för personskador som drabbar alla passagerare med undantag av föraren.

...

3. Den försäkring som avses i artikel 3 ska omfatta personskador och sakskador som drabbar fotgängare, cyklister och andra icke-motoriserade trafikanter som, till följd av en olycka där ett motorfordon är inblandat, är berättigade till ersättning i enlighet med nationell civilrätt.

Denna artikel ska inte påverka vare sig skadeståndsansvaret eller skadebeloppet."

Nationell rätt

9 Artikel 503.1 i den portugisiska civillagen har följande lydelse:

”Den som utövar den faktiska kontrollen över ett vägtrafikfordon och använder det för egen räkning, även om det sker genom ett ombud, är ansvarig för de skador som de risker som är förknippade med fordonet ger upphov till, även när det inte är i trafik.”

10 I artikel 504.1 i denna civillag föreskrivs följande:

”Ansvar för skador som fordon orsakar gäller i förhållande till tredje man och passagerare.”

11 Artikel 505 i nämnda civillag har följande lydelse:

”Utan att det påverkar tillämpningen av bestämmelserna i artikel 570 är sådant ansvar som föreskrivs i artikel 503.1 endast uteslutet om den skadelidande eller tredje man har orsakat olyckan eller om det rör sig om ett fall av force majeure som inte har något att göra med fordonets funktion.”

12 I artikel 570 i samma civillag föreskrivs följande:

”1. Om den skadelidandes culpa har bidragit till att skadan uppkommit eller förvärrats ankommer det på den behöriga domstolen att, med hänsyn till hur allvarlig parternas respektive culpa är och till de följder som därav uppkommer, avgöra om ersättning ska beviljas i sin helhet, sättas ned eller till och med uteslutas.

2. Om skadeståndsansvaret endast grundas på en presumtion om culpa medför den skadelidandes culpa, såvida det inte finns avvikande bestämmelser, att det inte föreligger någon ersättningsskyldighet.”

Målet vid den nationella domstolen och tolkningsfrågan

13 Den 12 juli 2002 framförde den minderårige sonen till klagandena i målet vid den nationella domstolen en cykel som kolliderade med ett fordon försäkrat hos Fidelidade-Mundial. Olyckan ledde till att den unge pojken avled.

14 Den nationella domstolen har i detta hänseende förklarat att det i de föregående instanserna var utrett att nämnda olycka ägde rum cirka kl. 20.20 i en landsortsby, på en gata kantad av byggnader, och att barnet framförde cykeln i felaktig riktning utan att iaktta väjningsplikten.

15 Klagandena i målet vid den nationella domstolen väckte talan mot Fidelidade-Mundial, hos vilket bolag det hade tecknats en försäkring för det fordon som var inblandat i den olycka som drabbade deras son, varvid talan grundades på ansvarsförsäkringen

för motorfordon. De berörda yrkade ersättning med 207 080,78 euro samt ersättning för sjukvårdskostnader och sakskador, avseende ekonomisk och ideell skada till följd av olyckan.

16 Efter det att denna talan hade ogillats såväl i första instans som i andra instans inkom klagandena med ett överklagande till Supremo Tribunal de Justiça.

17 Såvitt avser omständigheterna för den olycka som drabbade klagandenas son, har den nationella domstolen, med hänvisning till de två avgöranden som meddelats i första instans respektive i andra instans, påpekat att den enda person som handlat culpöst var det lilla barnet, som framförde cykeln i felaktig riktning utan att iaktta väjningsplikten, och att fordonets förare inte hade brutit mot någon trafikbestämmelse och följaktligen inte kunde åläggas något ansvar, vare sig riskansvar eller culpaansvar.

18 Den nationella domstolen har i sitt beslut likväl hänvisat till de påståenden från klagandena enligt vilka det av motorfordonets förare kunde krävas särskild aktsamhet och att han vid förandet iakttog största försiktighet, med hänsyn till att han kände till området där olyckan inträffade, ett område som barn ständigt besökte. Förarens oaktsamhet har, enligt samma påståenden, med avseende på orsakssamband, inverkat på den process som ledde till olyckshändelsen.

19 Den nationella domstolen har konstaterat att EG-domstolen, i domen av den 30 juni 2005 i mål C-537/03, Candolin m.fl., samtidigt som den medgett att det civilrättsliga ansvaret hör till medlemsstaternas behörighetsområde, har slagit fast att medlemsstaterna ska utöva denna behörighet med iakttagande av unionsrätten och kan, följaktligen, inte förfara på ett sådant sätt att bestämmelserna i första, andra och tredje direktiven förlorar sin ändamålsenliga verkan. I synnerhet skulle nämnda

bestämmelser förlora en sådan verkan om en nationell lagstiftning innebar att rätten till ersättning var utesluten eller begränsad på ett oproportionerligt sätt av det enda skälet att den skadelidande själv har orsakat skadan.

20 Med hänsyn till denna praxis är den nationella domstolen tveksam till huruvida det system för civilrättsligt ansvar som är tillämpligt i det vid den domstolen anhängiggjorda målet är förenligt med de unionsbestämmelser som det har hänvisats till i punkterna 3–5 i förevarande dom.

21 Mot denna bakgrund beslutade Supremo Tribunal de Justiça att vilandeförklara målet och ställa följande fråga till domstolen:

”Ska bestämmelsen i artikel 1 i tredje direktivet … tolkas så, att den utgör hinder för att tillämpa den portugisiska civillagstiftningen – närmare bestämt artiklarna 503.1, 504, 505 och 570 i civillagen – som, vid en sådan trafikolycka som med avseende på tidpunkt, plats och händelseförlopp har konstaterats i förevarande fall, innebär att rätten till ersättning till en minderårig, som också drabbats av olyckan, utesluts eller begränsas av enbart det skälet att den minderårige helt eller delvis har orsakat skadan?”

Prövning av tolkningsfrågan

22 Domstolen konstaterar inledningsvis, såsom den tyska regeringen korrekt har understrukit, att, även om den fråga som har ställts endast rör artikel 1 i tredje direktivet, det av beslutet om hänskjutande, betraktat i sin helhet, likväl framgår att den nationella domstolen har ställt frågan för att få klarhet i huruvida första, andra och tredje

direktiven ska tolkas så, att de utgör hinder för att tillämpa en nationell lagstiftning som innebär att rätten till ersättning till den som har lidit skada till följd av en olycka, i vilken ett motorfordon är inblandat, utesluts eller begränsas av det skälet att den skadelidande helt eller delvis har orsakat skadan.

23 I detta hänseende ska det, för det första, erinras om att det framgår av ingressen till första och andra direktiven, att målsättningen med dessa är dels att säkerställa fri rörlighet såväl för fordon som är normalt hemmahörande inom Europeiska unionen som för personer som färdas i dem, dels att säkerställa att personer som lider förlust eller skada vid olyckor som orsakas av dessa fordon behandlas på ett likvärdigt sätt, oavsett på vilken plats inom unionen som olyckan inträffat (dom av den 28 mars 1996 i mål C-129/94, Ruiz Bernáldez, REG 1996, s. I-1829, punkt 13, av den 14 september 2000 i mål C-348/98, Mendes Ferreira och Delgado Correia Ferreira, REG 2000, s. I-6711, punkt 24, och av den 17 mars 2011 i mål C-484/09, Carvalho Ferreira Santos, REU 2011, s. I-1821, punkt, 24).

24 Första direktivet, såsom det har preciserats och kompletterats genom andra och tredje direktiven, medför således en skyldighet för medlemsstaterna att säkerställa att fordon som är normalt hemmahörande inom deras territorium omfattas av ansvarsförsäkring, varvid det har preciserats vilka typer av skador och vilka skadelidande som denna försäkring ska omfatta (domen i det ovannämnda målet Mendes Ferreira och Delgado Correia Ferreira, punkt 27, och i det ovannämnda målet Carvalho Ferreira Santos, punkt 27).

25 Det ska emellertid erinras om att ersättning enligt den obligatoriska ansvarsförsäkringen för skador som motorfordon har åsamkat tredje man skiljer sig från den ersättning som utgår till densamme enligt den försäkrades civilrättsliga ansvar. Den förstnämnda företeelsen regleras och säkerställs nämligen i unionslagstiftningen, medan den sistnämnda företeelsen i huvudsak regleras i nationell rätt (domen i det ovannämnda målet Carvalho Ferreira Santos, punkt 31 och där angiven rättspraxis).

26 Domstolen har nämligen uttalat att det följer av målsättningen med och lydelsen av första, andra och tredje direktiven, att de inte syftar till att harmonisera medlemsstaternas system för civilrättsligt ansvar, och att medlemsstaterna, på unionsrättens nuvarande stadium, är fria att bestämma vilket system för civilrättsligt ansvar som ska tillämpas vid trafikolyckor (domen i det ovannämnda målet Carvalho Ferreira Santos, punkt 32 och där angiven rättspraxis). Denna analys stöds, såvitt avser skador som drabbar icke-motoriserade trafikanter, av bestämmelserna i artikel 1a i tredje direktivet, vilka upprepas i artikel 12.3 i direktiv 2009/103.

27 Medlemsstaterna är emellertid skyldiga att säkerställa att det civilrättsliga ansvar som är tillämpligt enligt nationell rätt omfattas av en försäkring som överensstämmer med bestämmelserna i de tre ovannämnda direktiven (domen i det ovannämnda målet Mendes Ferreira och Delgado Correia Ferreira, punkt 29, dom av den 19 april 2007 i mål C-356/05, Farrell, punkt 33, och domen i det ovannämnda målet Carvalho Ferreira Santos, punkt 34).

28 För det andra framgår av rättspraxis att medlemsstaterna ska utöva sin behörighet på detta område med iakttagande av unionsrätten och att de nationella bestämmelserna om ersättning vid trafikolyckor inte får medföra att första, andra och tredje direktiven förlorar sin ändamålsenliga verkan (se, för ett liknande resonemang, domarna i de ovannämnda målen Ruiz Bernáldez, punkt 19, Candolin m.fl., punkterna 27 och 28, och Farrell, punkt 34).

29 Såsom domstolen har preciserat skulle nämnda direktiv förlora en sådan verkan om en nationell lagstiftning, som utformats på grundval av allmänna och abstrakta kriterier, innebar att en skadelidande inte hade rätt till ersättning från den obligatoriska trafikförsäkringen eller att en sådan rätt begränsades på ett oproportionerligt sätt, endast på grund av den skadelidandes medverkan till uppkomsten av skadan. Det är följaktligen endast under särskilda omständigheter och efter en bedömning av det enskilda fallet som ersättningen till den skadelidande kan sättas ned (domen i det ovannämnda målet Candolin m.fl., punkt 30).

30 Domstolen har således dragit slutsatsen att artikel 2.1 i andra direktivet och artikel 1 i tredje direktivet utgör hinder för att tillämpa en nationell lagstiftning som gör det möjligt att neka ersättning från den obligatoriska trafikförsäkringen eller att sätta ned en sådan ersättning på ett oproportionerligt sätt på grund av passagerarens medverkan till den skada han har lidit (domen i det ovannämnda målet Candolin m.fl., punkt 35). Domstolen gjorde samma bedömning i domen i det ovannämnda målet Farrell (punkt 35).

31 Till skillnad från vad som var fallet i domarna i de ovannämnda målen Candolin m.fl. och Farrell, påverkas rätten till ersättning för dem som har drabbats av olyckan i målet vid den nationella domstolen inte av en begränsning av ersättningen enligt ansvarsförsäkringen, genom bestämmelser om försäkring, utan av en begränsning av den försäkrade förarens civilrättsliga ansvar enligt det system för civilrättsligt ansvar som tillämpas.

32 Det framgår i detta hänseende av beslutet om hänskjutande att det i artiklarna 503 och 504 i den portugisiska civillagen fastställs ett strikt ansvar vid trafikolyckor, medan det av artikel 505 i civillagen följer att det riskansvar som föreskrivs i artikel 503.1 i civillagen inte gäller om den skadelidande har orsakat olyckan. Vidare föreskrivs i artikel 570 i den portugisiska civillagen att en skadelidande som har bidragit till att skadan uppkommit eller förvärrats helt eller delvis förlorar sin rätt till ersättning, beroende på hur allvarlig denna culpa är.

33 Syftet med den nationella lagstiftning som är tillämplig i målet vid den nationella domstolen, i ett sådant sammanhang som det som är aktuellt i förevarande mål, är med andra ord att föraren till det fordon som är inblandat i olyckan endast ska vara fri från riskansvar om det uteslutande är den skadelidande som har orsakat olyckan. Om den skadelidandes culpa har bidragit till att dennes skada uppkommit eller förvärrats påverkas ersättningen, enligt denna lagstiftning, dessutom proportionellt i förhållande till hur allvarlig denna culpa är.

34 Till skillnad från de bestämmelser som var aktuella i domarna i de ovannämnda målen Candolin m.fl. respektive Farrell, innebär inte nämnda lagstiftning, för det fall att den skadelidande har bidragit till sin egen skada, att rätten till ersättning – i detta fall för föräldrarna till ett minderårigt barn som omkommit, efter att ha kolliderat med ett motorfordon då barnet framförde en cykel – från den obligatoriska ansvarsförsäkringen för föraren till det fordon som är inblandat i olyckan automatiskt utesluts eller begränsas på ett oproportionerligt sätt. Lagstiftningen påverkar således inte det som unionsrätten är tänkt att säkerställa, att det civilrättsliga ansvaret, som fastställs enligt den nationella rätt som är tillämplig, omfattas av en försäkring som är förenlig med de tre ovannämnda direktiven (se domen i det ovannämnda målet Carvalho Ferreira Santos, punkterna 43 och 44).

35 Mot bakgrund av det anförda ska den fråga som har ställts besvaras enligt följande. Första, andra och tredje direktiven ska tolkas så, att de inte utgör hinder för att tillämpa nationella bestämmelser om civilrättsligt ansvar som gör det möjligt att utesluta eller begränsa rätten för den som har lidit skada till följd av en olycka att begära ersättning enligt ansvarsförsäkringen för det motorfordon som är inblandat i olyckan, efter en bedömning i det enskilda fallet av huruvida den skadelidande helt eller delvis har orsakat sin egen skada.

Rättegångskostnader

36 Eftersom förfarandet i förhållande till parterna i målet vid den nationella domstolen utgör ett led i beredningen av samma mål, ankommer det på den nationella domstolen att besluta om rättegångskostnaderna. De kostnader för att avge yttrande till domstolen som andra än nämnda parter har haft är inte ersättningsgilla.

Mot denna bakgrund beslutar domstolen (tredje avdelningen) följande:

Rådets direktiv 72/166/EEG av den 24 april 1972 om tillnärmning av medlemsstaternas lagar och andra författningar om ansvarsförsäkring för motorfordon och kontroll av att försäkringsplikten fullgörs beträffande sådan ansvarighet, rådets andra direktiv 84/5/EEG av den 30 december 1983 om tillnärmning av medlemsstaternas lagstiftning om ansvarsförsäkring för motorfordon och rådets tredje direktiv 90/232/EEG av den 14 maj 1990 om tillnärmning av medlemsstaternas lagar och andra författningar om ansvarsförsäkring för motorfordon ska tolkas så, att de inte utgör hinder för att tillämpa nationella bestämmelser om civilrättsligt ansvar som gör det möjligt att utesluta eller begränsa rätten för den som har lidit skada till följd av en olycka att begära ersättning enligt ansvarsförsäkringen för det motorfordon som är inblandat i olyckan, efter en bedömning i det enskilda fallet av huruvida den skadelidande helt eller delvis har orsakat sin egen skada.

Underskrifter